

Ταξινομώντας τα αταξινόμητα

Του Ηλία Νικολακόπουλου*

Ύστερα από τρίμηνη (και μυστικοπαθή) κυοφορία το υπουργείο Παιδείας έδωσε στη δημοσιότητα στις 18 Οκτωβρίου ένα κακογραμμένο (όπως συνηθίζει) σχέδιο υπουργικής απόφασης, διευκρινίζοντας το αναφερόμενο ως σύστημα «ταξινομικής ψήφου», με το οποίο προβλέπεται να εκλεγούν τα οκτώ (ή έξι) εσωτερικά μέλη του Συμβουλίου (Διοίκησης) των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων – αν και όποτε πραγματοποιηθούν οι σχετικές εκλογές.

Μια πρώτη παρατήρηση αφορά το ψευδεπίγραφο της ονομασίας. Το εκλογικό σύστημα που περιγράφει το σχέδιο υπουργικής απόφασης αποκαλείται διεθνώς «ενιαία μεταβιβάσιμη ψήφος» (Single-Transferable-Vote), γνωστό και με την καθιερωμένη συντομογραφία STV. Πρόκειται για το παραδοσιακό (και συνταγματικά κατοχυρωμένο) εκλογικό σύστημα που εφαρμόζεται στην Ιρλανδία από το 1921. Το ίδιο σύστημα υιοθετήθηκε και από τη Μάλτα μετά την ανεξαρτησία (αφού προηγουμένως είχε εισαχθεί από τη βρετανική αποικιακή διοίκηση για τα αντιπροσωπευτικά σώματα που είχαν δημιουργηθεί).

Σήμερα, εκτός από την Ιρλανδία και τη Μάλτα, το STV εφαρμόζεται επίσης για την εκλογή Γερουσίας στην Αυστραλία και των ευρωβουλευτών στη Μεγάλη Βρετανία. Απορρίφθηκε όμως, τον περασμένο Μάιο, μετά πολλών επαίνων, στο δημοψήφισμα που πραγματοποιήθηκε για ενδεχόμενη εφαρμογή του στις βουλευτικές εκλογές της Μεγάλης Βρετανίας.

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, ουδείς ποτέ αναφέρθηκε στο STV με τον όρο «ταξινομική ψήφος», ο οποίος εξάλλου αποτελεί αδόκιμη μετάφραση του ordinal vote (αντί του ορθού «διατεταγμένη» ή «ιεραρχημένη» ψήφος). Ψιλά γράμματα για ανθρώπους που συνηθίζουν να μιλούν και να γράφουν με «βαρβαρισμούς δεινούς τα ελληνικά».

Η δεύτερη παρατήρηση αφορά τη διαδικασία με την οποία επιχειρείται να επιβληθεί το συγκεκριμένο εκλογικό σύστημα, δηλαδή την καθιέρωσή του με απλή υπουργική απόφαση. Βέβαια, το υπουργείο Παιδείας έχει ήδη εξασφαλίσει, και με την πρόσφατη τροπολογία έχει ανανεώσει, τη σχετική νομοθετική εξουσιοδότηση, παρά τις ρητές αντιρρήσεις του Επιστημονικού Συμβουλίου της Βουλής, το οποίο στην έκθεσή του είχε επισημάνει ότι θα χρειαζόταν τουλάχιστον έκδοση Προεδρικού Διατάγματος.

Με δεδομένο όμως πλέον το περιεχόμενο του σχεδίου υπουργικής απόφασης που δημοσιοποιήθηκε, η επισήμανση του Επιστημονικού Συμβουλίου γίνεται απολύτως επίκαιρη. Αν με την υπουργική απόφαση επρόκειτο απλώς να ρυθμιστούν τεχνικά θέματα, η σχετική διαδικασία θα μπορούσε, έστω και καταχρηστικά, να γίνει αποδεκτή. Στη συγκεκριμένη όμως περίπτωση δεν πρόκειται για τεχνικές ρυθμίσεις αλλά για την καθιέρωση ενός καινοφανούς, περιθωριακού και εξαιρετικά περίπλοκου εκλογικού συστήματος, αγνώστου όχι μόνον στην ελληνική αλλά και στην ευρύτερη ευρωπαϊκή εκλογική πρακτική. Και τέτοια απόλυτη νομοθετική εξουσιοδότηση είναι αμφίβολο αν το υπουργείο Παιδείας θα την είχε εξασφαλίσει αποκαλύπτοντας τις προθέσεις του στη Βουλή. Ίσως γι' αυτό προτίμησε να χρησιμοποιήσει τον ψευδεπίγραφο, αδόκιμο και ασαφή όρο «ταξινομική ψήφος».

Ένα περίπλοκο και δυσλειτουργικό εκλογικό σύστημα

Η «ενιαία μεταβιβαστή ψήφος» (STV) αποτελεί μια πρώιμη και ατελή αγγλοσαξονική εκδοχή της αναλογικής, η οποία ενεργοποιήθηκε αρχικά με στόχο να διασφαλίσει την εκπροσώπηση της προτεσταντικής μειονότητας στην τότε ενιαία Ιρλανδία, πριν από την ανεξαρτησία. Κατά κανόνα, έκτοτε, εφαρμόζεται σε συνδυασμό με ολιγοεδρικές περιφέρειες (λόγω της πολυπλοκότητας του συστήματος) και μόνον σε χώρες οι οποίες χαρακτηρίζονται από ισχυρές κομματικές και παραταξιακές ταυτίσεις, (όπως το απόλυτα δικομματικό σύστημα της Μάλτας), ώστε να είναι λειτουργική η μεταφορά ψήφων μεταξύ υποψηφίων της ίδιας παράταξης.

Το σύστημα STV υιοθετεί έναν τρόπο ψηφοφορίας που προσομοιάζει με αυτόν που ισχύει στα πλειοψηφικά συστήματα, τα μόνα με τα οποία άλλωστε είναι εξοικειωμένοι οι Βρετανοί. Για να διασφαλίσει όμως την εκπροσώπηση των μειοψηφιών και μια σχετική αναλογικότητα, αφενός προβλέπει τη δυνητική ιεράρχηση των υποψηφίων και αφετέρου ενσωματώνει στον μηχανισμό κατανομής των εδρών την έννοια του εκλογικού μέτρου, όπως αυτή ορίζεται στα αναλογικά συστήματα της ηπειρωτικής Ευρώπης («ρήτρα του +1» ή εκλογικό μέτρο κατά Hagenbach-Bischoff). Και εφ' όσον, επομένως, κάποιος υποψήφιος υπερβεί το εκλογικό μέτρο (και εκλεγεί), οι «πλεονάζουσες ψήφοι» του επιμερίζονται αναλογικά στους υποψηφίους που αναγράφονται ως «δεύτερη προτίμηση» στα ψηφοδέλτιά του, κατά κανόνα υποψηφίους που ανήκουν στην ίδια παράταξη.

Η αντίστοιχη διαδικασία επαναλαμβάνεται στη συνέχεια, όσες φορές χρειαστεί, έως ότου συμπληρωθεί ο αριθμός των υποψηφίων που προβλέπεται να εκλεγούν, με αποκλεισμό ενδεχομένως των υποψηφίων που συγκέντρωσαν τις λιγότερες ψήφους «πρώτης προτίμησης». Αυτό επιβάλλει μια μακρόσυρτη διαδικασία με συνεχείς γύρους καταμέτρησης, πολύπλοκες αριθμητικές πράξεις, και μεταβαλλόμενους, από γύρο σε γύρο, «συντελεστές στάθμισης». Έτσι, π.χ., για την οριστική εξαγωγή του αποτελέσματος σε μια μεσαίου μεγέθους εκλογική περιφέρεια (4εδρική ή 5εδρική) στην Ιρλανδία απαιτούνται κατά κανόνα δύο 24ωρα. Άλλωστε, όπως φαίνεται και στο παράδειγμα εφαρμογής που παραθέτει στην ιστοσελίδα του το υπουργείο Παιδείας, για την εκλογή 3 εκπροσώπων μεταξύ 5 υποψηφίων και με μόνον 100 ψηφοφόρους, οι απαιτούμενες αριθμητικές πράξεις καλύπτουν πέντε σελίδες. Αν πρόκειται να εκλεγούν στο Ε.Κ.Π.Α. 8 εσωτερικά μέλη του Συμβουλίου, με πιθανόν 20 υποψηφίους και 2.000 ψηφοφόρους αντιλαμβάνεται κανείς τι έχει να αντιμετωπίσει η 5μελής επιτροπή που θα αναλάβει τη διενέργεια εκλογών.

Για να παρακάμψει το ζήτημα αυτό, το σχέδιο της υπουργικής απόφασης προβλέπει ότι η καταμέτρηση «μπορεί να γίνει ηλεκτρονικά» και η συνοδευτική ανακοίνωση του υπουργείου Παιδείας ισχυρίζεται ότι «έχει καταρτισθεί από τις υπηρεσίες του ειδικό πρόγραμμα». Προφανώς εννοεί ότι έχουν αντιγράψει το “STV election software” διαθέσιμο στην ιστοσελίδα της Electoral Reform Society of

Britain. Το ζήτημα όμως που ανακύπτει με την ηλεκτρονική καταμέτρηση- εκτός από το χρονοβόρο της διαδικασίας αφού πρέπει να καταχωρηθεί ηλεκτρονικά το σύνολο των ψηφοδελτίων με όλες τις αναγραφόμενες προτιμήσεις- είναι ότι μόνον επικουρικά μπορεί να χρησιμοποιηθεί. Γιατί είναι αδιανόητο ο έλεγχος μιας εκλογικής διαδικασίας να επαφίεται αποκλειστικά σε εμπειρογνώμονες της πληροφορικής.

Και μερικά ερωτήματα

Η εμμονή του υπουργείου Παιδείας να καθιερώσει ένα περίπλοκο και δυσλειτουργικό σύστημα για την εκλογή των εσωτερικών μελών του Συμβουλίου σε Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι., είναι δύσκολο να ερμηνευτεί. Η πιο καλοπροαίρετη εκδοχή είναι ότι η πολιτική ηγεσία του υπουργείου διακατέχεται από μια ισχυρή ιδεοληψία. Ότι θα πρέπει, δηλαδή, να πριμοδοτηθεί η επιλογή προσώπων (εξ ου και το ενιαίο ψηφοδέλτιο με όλους τους υποψηφίους) και να καταπολεμηθούν οι ομαδοποιήσεις (πολιτικές ή ακαδημαϊκές) που εκφράζονται με τα χωριστά ψηφοδέλτια.

Η ειρωνεία είναι ότι το προτεινόμενο σύστημα λειτουργεί προς την ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση, και αντί να αποδυναμώνει, ενδυναμώνει στην πράξη τις ισχυρές ομαδοποιήσεις. Ακόμη κι αν δεν αναγράφεται στα ψηφοδέλτια σε ποια ακαδημαϊκή (ή πολιτική) ομάδα εντάσσεται ο κάθε υποψήφιος – όπως συμβαίνει με την αναγραφή της κομματικής ένταξης των υποψηφίων στην Ιρλανδία και τη Μάλτα- είναι αναμφίβολο ότι ισχυρές ομαδοποιήσεις θα υπάρξουν. Γιατί το ίδιο το εκλογικό σύστημα πριμοδοτεί τις ισχυρά δομημένες ομάδες, οι οποίες μπορούν να κατευθύνουν (και εν μέρει να ελέγξουν) την ιεράρχηση της αναγραφής των υποψηφίων, ώστε η συγκεκριμένη ομάδα να επωφεληθεί τα μέγιστα από τη μεταφορά των ψήφων. Αυτός είναι και ο κυριότερος λόγος για τον οποίο, σε ορισμένες περιπτώσεις, το σύστημα STV όχι μόνον αποκλίνει από την αναλογική κατανομή αλλά έχει οδηγήσει ακόμη και σε αντιστροφή πλειοψηφίας και μειοψηφίας. Γι' αυτό άλλωστε και στη Μάλτα, όπου το φαινόμενο είναι αρκετά συχνό, προβλέπεται ειδική συμπληρωματική κατακύρωση οιονεί εδρών

επικρατείας, ώστε να εξισορροπηθεί η εκλογική με την κοινοβουλευτική πλειοψηφία.

Προς τι λοιπόν η αλαζονική εμμονή σε ένα εκλογικό σύστημα με πολλαπλά μειονεκτήματα και κανένα πραγματικό όφελος;

Υ.Γ. Ορισμένα τεχνικά λάθη που ενδέχεται να οδηγήσουν σε ακραία παραβίαση της ισότητας της ψήφου, καθώς και περιττές ρυθμίσεις που διογκώνουν υπέρμετρα την πολυπλοκότητα του συστήματος ελπίζω να απαλειφθούν στην τελική εκδοχή της υπουργικής απόφασης.

* Ο Ηλίας Νικολακόπουλος είναι καθηγητής του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών